

นิเวศวิทยากับภูมิปัญญาดั้งเดิมในสังคมไทย : ผ่านสารคดีชุด “มหาวิทยาลัยไต้หวัน”

ของนิพัทธ์พร เพ็งแก้ว

Ecology and Traditional Wisdom in Thai Society : a Feature

Nipatporn Pengkaew's "Tai Ban University"

บรรจง บุรินประโคน¹

Banjong Burinprakhon¹

Received : 13 พ.ค. 2564

Revised : 4 ต.ค. 2564

Accepted : 5 ต.ค. 2564

บทคัดย่อ

บทความนี้ มุ่งศึกษานิเวศวิทยากับภูมิปัญญาดั้งเดิมในสังคมไทยผ่านสารคดีชุด “มหาวิทยาลัยไต้หวัน” ของนิพัทธ์พร เพ็งแก้ว โดยศึกษาผ่านผลงานสารคดีจำนวน 3 เล่ม คือ “ถึงอย่างไรก็อยู่กันมาได้” จำนวน 14 เรื่อง เล่มที่สอง “รุกถอยหลัง” จำนวน 20 เรื่อง และเล่มสุดท้าย “ลมปราณของแผ่นดิน” จำนวน 17 เรื่อง ผลการศึกษาพบว่า นิเวศวิทยากับภูมิปัญญาดั้งเดิมในสังคมไทยผ่านสารคดีชุด “มหาวิทยาลัยไต้หวัน” ปรากฏ 2 ลักษณะ คือ 1) นิเวศวิทยากับการประกอบอาชีพ 2) นิเวศวิทยากับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ซึ่งนิเวศวิทยากับภูมิปัญญาดั้งเดิมในสังคมไทย ผ่านสารคดีชุด “มหาวิทยาลัยไต้หวัน” นั้น ได้สะท้อนให้เห็นถึงภาพความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ อันเกิดจากการอาศัยองค์ความรู้ที่ได้รับการสั่งสม ถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมจึงเป็นศูนย์กลางในการควบคุมกฎข้อบังคับและสร้างความสมดุลในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ อันจะช่วยรักษาระบบนิเวศให้มีความมั่นคงและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: นิเวศวิทยา, ภูมิปัญญาดั้งเดิม, มหาวิทยาลัยไต้หวัน

Abstract

This article aims to study ecology and traditional wisdom in Thai society from Nipatporn Pengkaew's "Tai Ban University". Three documentaries are used in this study, including 14 stories from "We can stay together", 20 stories from "Backward offense", and 17 stories from "The breath of the land". The results shown that there are two characteristics of ecology and traditional wisdom in Thai society in a Feature Nipatporn Pengkaew's "Tai Ban University". The first characteristic is ecology and career. The second characteristic is ecology and the way of life. The Nipatporn Pengkaew's "Tai Ban University" reflects the relationship between people and nature which comes from the accumulation of traditional knowledge. The knowledge has been transmitted from one generation to another generation. Therefore, conventional ecological knowledge regulates and balances the use of natural resources for the stability of the ecosystem.

Keywords: Ecology, Traditional wisdom, Tai Ban University

¹ อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

อีเมล: Banjong.bu@rmu.ac.th

¹ Lecturer, Thai For Communication, Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham Rajabhat University,

Email: Banjong.bu@rmu.ac.th

บทนำ

สารคดี คือ การนำเอาข้อมูลข้อเท็จจริงมานำเสนอโดยผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ ดังนั้น เมื่อคิดจะเขียน “สารคดี” จะต้องคำนึงถึงข้อมูลและกลวิธีการนำเสนอในสัดส่วนที่เท่ากันคือ เนื้อหา (ข้อมูล): รูปแบบ (กลวิธีการนำเสนอ) 50-50 (ธีรภาพ โลหิตกุล, 2544: 152) ชลอ รอดลอย (2551: 15) ได้กล่าวถึงความหมายของงานสารคดีว่า การเขียนสารคดีเหมือนกับการเขียนร้อยแก้วชนิดอื่น ๆ คือผู้เขียนต้องตั้งจุดมุ่งหมายในการเขียน ผู้เขียนสารคดีต้องพิจารณาว่าจะให้อ่านได้รับอะไรบ้างหลังจากอ่านงานสารคดีเรื่องนั้น โดยงานสารคดีถือเป็นงานเขียนประเภทหนึ่งที่มุ่งนำเสนอความจริง หรือข้อเท็จจริงเป็นสำคัญ โดยคำว่า “สารคดี” ในวงการงานเขียนเมืองไทยใช้กันทั้งสองความหมาย คือ ใช้เรียกงานเขียนประเภทหนึ่งให้ข้อมูลความรู้ควบคู่ไปกับความรื่นรมย์ในการอ่าน ซึ่งตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า Feature กับอีกหนึ่งความหมายขยายขอบเขตกว้างครอบคลุมงานเขียนกลุ่ม non-fiction โดยมีคำว่าบันเทิงคดี fiction เป็นคู่ตรงข้าม (วีระศักดิ์ จันทรสังแสง, 2562: 25) ทั้งนี้ งานเขียนประเภทสารคดีจะมีจุดมุ่งหมายให้สาระความรู้แก่ผู้อ่านเป็นประเด็นหลัก และให้ความเพลิดเพลินเป็นประเด็นรอง แต่อย่างไรก็ดี ได้มีการนิยามความหมายของสารคดีแนวใหม่ ดังนี้คือ สารคดี คืองานเขียนที่เป็นรอยต่อของวิชาการและวรรณกรรม (ธัญญา สังขพันธานนท์, 2548: 18) หากพิจารณางานเขียนประเภทสารคดีในปัจจุบันจะพบว่ามีความหลากหลายมาก อาจเพราะงานเขียนประเภทนี้มุ่งนำเสนอผ่านความจริงเป็นสำคัญ และด้วยความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการเทคโนโลยีการสื่อสารในศตวรรษที่ 21 ถือเป็นอีกหนึ่งปัจจัยสำคัญสำหรับการสื่อสารผ่านงานเขียนประเภทนี้ มีการนำเสนอผ่านนิตยสาร วารสารในรูปแบบออนไลน์ อีบุ๊ก จากหน้ากระดาษสู่โลกออนไลน์ ผ่านคลิป์วิดีโอโดยเฉพาะสารคดีประเภทการท่องเที่ยว หรือสารคดีการเดินทาง ซึ่งถือเป็นสารคดีที่นิยมกันมากในยุคสมัยนี้ ต่างจากงานสารคดีในประเทศไทยสมัยโบราณ ที่นิยมเขียนไว้ในรูปของพงศาวดาร ตำนาน ตำราหนังสือสอนศาสนา จดหมายเหตุ ประกาศทางราชการ ฯลฯ (ชลอ รอดลอย, 2551: 15)

เนื่องจากงานเขียนประเภทสารคดี เป็นงานเขียนที่มุ่งนำเสนอความจริงเป็นสำคัญ หัวใจของงานเขียนประเภทสารคดีจึงเป็นข้อมูลที่แท้จริง ตรวจสอบได้ โดยที่ผู้เขียนได้ลงพื้นที่จริงในการสัมภาษณ์ ศึกษาเอกสาร การหาข้อมูล ตรวจสอบข้อมูลจนนำไปสู่การบอกเล่าเป็นเรื่องราวผ่านผลงานเขียน ดังที่ นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว ได้เขียนไว้ในสารคดีชุด “มหาวิทยาลัยไทยบ้าน” อันเป็นการบอกเล่าถึงเรื่องราว รากเหง้าภูมิปัญญาของบรรพชนที่ได้ปลูกสร้างไว้ ในแง่ของวิถีชีวิต โบราณวัตถุ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีอันดีงาม ซึ่งถือเป็นประเด็นสำคัญสำหรับความท้าทายของผู้เขียน ตลอดจนเรื่องราวในอดีตผ่านความทรงจำ องค์ความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิมที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง จึงถือได้ว่าเป็นอีกมิติหนึ่งในงานสารคดีวิถีชีวิตที่สะท้อนผ่านตัวบทงานเขียนประเภทสารคดี ในฐานะการนำเสนอผ่านภาพตัวแทนดังกล่าว ซึ่งผูกโยงอยู่กับภูมิปัญญาดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน บทความเรื่องนี้ ผู้เขียนจึงสนใจที่จะศึกษาและพิจารณาตัวบท การตีความตัวบท (Text) และการศึกษาในเรื่องของนิเวศวิทยา (Ecology) ผ่านทฤษฎีความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิม (Traditional Ecological Knowledge: TEK) รวมถึงการศึกษาตามแนวคิดที่เรียกว่า วรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ (ecocriticism) อนึ่ง เพื่อให้ทราบว่ามีนิเวศวิทยาได้รับการเสนอผ่านตัวบทสารคดีอย่างไร การประกอบสร้างคำหรือคำศัพท์ที่เกี่ยวกับธรรมชาติและนิเวศวิทยาเป็นอย่างไร และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏในตัวบทสารคดีมีลักษณะเป็นอย่างไร

ทั้งนี้ โดยตัวบท (Text) ที่ผู้เขียนกล่าวมาข้างต้น ได้รับการนำเสนอผ่านงานสารคดีวิถีชีวิต ในชุดมหาวิทยาลัยไทยบ้าน ซึ่งตีพิมพ์ในช่วง พ.ศ. 2553 เป็นต้นมา อันเป็นผลงานของ นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว ซึ่งประกอบด้วยผลงาน 3 เล่ม เล่มแรก “ถึงอย่างไรก็อยู่กันมาได้” จำนวน 14 เรื่อง เล่มที่สอง “รูกอหยหลัง” จำนวน 20 เรื่อง และเล่มสุดท้าย “ลมปรามของแผ่นดิน” จำนวน 17 เรื่อง ซึ่งผลงานสารคดีทั้ง 3 เล่ม ต่างมีจุดเด่นที่น่าสนใจโดยเดียวกันคือ เป็นงานเขียนสารคดีที่เต็มไปด้วยสารัตถะองค์ความรู้ อันสะท้อนให้เห็นถึงรากเหง้าภูมิปัญญาของบรรพชนสยาม รากเหง้าของสังคม และภูมิปัญญาดั้งเดิมของสังคมไทยผ่านตัวบทวรรณกรรม ทั้งยังสะท้อนให้เห็นถึงบริบทการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมของชุมชนอันหลากหลายเชื้อชาติ ศาสนา ที่ร่วมกันสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้กับแผ่นดินถิ่นเกิด นอกจากประเด็นการสร้างข้อถกเถียง

ทางวิชาการในประเด็นด้านสารคดีกับการนำเสนอภาพแทนทางสังคมผ่านตัวบทต่าง ๆ แล้ว บทความชิ้นนี้ ยังมุ่งนำเสนอและสร้างความหมายกับพื้นที่บริบทภายในกับภายนอกในด้านการประกอบสร้างความหมายของนิเวศวิทยากับภูมิปัญญาดั้งเดิมในสังคมไทย อันถือเป็นความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทที่เกี่ยวข้องกันอีกด้วย ดังจะได้นำเสนอต่อไป

“นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว” กับบทบาทนักเขียนสารคดีและนักเรียกร้องสิทธิมนุษยชนหญิง

หากพูดถึง นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว หลายคนอาจรับรู้ได้ว่าเธอเป็นนักเขียนงานสารคดี และยังเป็นบุตรสาวของอาจารย์ล้อม เพ็งแก้ว นักเขียนและปราชญ์ด้านภาษาไทยชื่อดัง ทั้งนี้ จากบทสัมภาษณ์ของ พรชัย จันทโสภ (2555: 5) คอลัมนิสต์แห่งหนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ เรื่อง “นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว นักเขียนบทความดีเด่นปี 2551” จึงทำให้ได้รู้ว่าสำเร็จปริญญาตรีสาขาปรัชญาจากคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปี 2531 และปริญญาโทด้านวิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดีมหาวิทยาลัยศิลปากร ปี 2538 โดยเริ่มเขียนหนังสือทั้งบทความ บทกลอน บทวิจารณ์ และเรื่องสั้น ใช้นามปากกาตั้งแต่เรียนอยู่ในมหาวิทยาลัย

นอกจากนี้ นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว ยังเคยทำงานประจำองบรรณาธิการสิ่งพิมพ์หลายสำนักและเป็นนักวิชาการในโครงการขององค์กรเอกชนหรือเอ็นจีโอหลายแห่ง จึงสั่งสมข้อมูลประสบการณ์ได้หลากหลาย โดยเธอมีบทความตีพิมพ์อย่างต่อเนื่องในคอลัมน์ต่าง ๆ ทั้งในหนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ นิตยสารสารคดี และ Corporate รวมทั้งผลงานบนอินเทอร์เน็ต ได้แก่ เว็บไซต์ต่าง ๆ สื่อสิ่งพิมพ์ระดับคุณภาพของสังคมไทย

ผลงานเขียนของเธอนั้นแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมั่นในความเป็นตัวของตัวเอง โดยเฉพาะการให้ข้อมูลภูมิหลังและชี้แนะทางออกแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่หยิบยกขึ้นมา เช่น ปัญหาจริยธรรมของนักการเมืองผู้มีอำนาจบริหารประเทศ และความเหลื่อมล้ำด้านสิทธิมนุษยชนของชนกลุ่มน้อย จนเธอได้รับการขนานนามว่า เป็นนักเขียนเพื่อสิทธิมนุษยชนและเป็นผู้สนใจศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านอย่างจริงจัง โดยเธอมีผลงานเขียนต่าง ๆ มากมาย โดยเฉพาะงานเขียนประเภทร้อยแก้ว งานสารคดี อาทิ ไทบ้านดุดาว (2549) เล่าเรื่องเมืองเพชร (2550) ถึงอย่างไรก็อยู่กันมาได้ (2553) รุกย่อยหลัง (2553) ลมปรารถนาของแผ่นดิน (2554) รักและบ้าไปเก็บยา (2555) เรื่องเล่าของพลิง (2555) ปลายขอบฟ้าฉาน: บันทึกการต่อสู้ทางการเมืองและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในพม่า (2555) บันทึกฉนวนมาร์ เดียงพลโต และหลวงพระบาง (2555) ตามเหล่าซือไทยไปได้หัววัน: เรียนรู้ปัญญาธรรมชาติดับครูเดชา ศิริภัทร (2558) ฯลฯ นานาภาษาดาว (2562) เรื่องเล่าและเรื่องอื่น ๆ (2562) จารึกของแผ่นดิน (2562) ภูวดีทักษิณสยาม 2562 (2563)

อาจกล่าวได้ว่า นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว นอกจากจะเป็นนักเขียนสารคดีแล้ว เธอยังเป็นนักต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชน ดังจะเห็นได้จากผลงานการเขียนต่าง ๆ ทั้งนี้ สิ่งหนึ่งที่น่าสนใจสำหรับผลงานของเธอก็คือ การให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งเป็นองค์ความรู้ ภูมิปัญญาดั้งเดิม ดังที่ผู้เขียนได้ตั้งสมมติฐานในการศึกษานิเวศกับภูมิปัญญาดั้งเดิมในสังคมไทยผ่านสารคดีชุด “มหาวิทยาลัยไต้หวัน” ซึ่งจะได้นำเสนอต่อไป

นอกจากนี้ นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว ยังเป็นนักเขียนสารคดีและนักเรียกร้องสิทธิมนุษยชนหญิงชั้นนำของเมืองไทย เจ้าของรางวัล “ม.ร.ว.อายุมมงคล โสณกุล” โดยเป็นนักเขียนบทความดีเด่น ประจำปี 2551 ปัจจุบันเธอยังคงเป็นนักเขียนสารคดีและนักเรียกร้องสิทธิมนุษยชนหญิงชั้นนำของประเทศไทย ที่มีผู้ติดตามผลงานของเธอทั้งผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ และผ่านเพจสื่ออินเทอร์เน็ตออนไลน์

เพราะธรรมชาติไม่ใช่ป่าดงพงไพร แต่มันคือบ้าน

ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมถือเป็นความสัมพันธ์ที่มีมาแต่ดั้งเดิม โดยบทบาทของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมเสมือนเป็นตัวแทนของกันและกัน มนุษย์รู้จักการเรียนรู้ที่จะอยู่กับสิ่งแวดล้อม โดยการศึกษาผ่านระบบการเปลี่ยนแปลงของ

ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม นั่นคือผ่านฤดูกาล ผ่านวิกฤตการณ์ต่าง ๆ จึงทำให้เกิดองค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิม และด้วยความสัมพันธ์เหล่านี้ จึงทำให้มนุษย์เกิดการเรียนรู้ผ่านขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี เกิดองค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิม (Traditional Ecological Knowledge: TEK) ทำให้สามารถปกป้องผืนแผ่นดินทรัพยากร ผ่านภูมิปัญญาและจิตวิญญาณของพวกเขา (ธัญญา สังขพันธานนท์, 2556: 58)

การปฏิวัติโครงสร้างทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นการปฏิวัติเศรษฐกิจ การเมือง ในหลาย ๆ ครั้งที่ผ่านมา ล้วนเกิดจากความคาดหวังของมนุษย์ ที่พยายามหนีจากความเก่าเล่าของภูมิปัญญาแห่งยุคสมัย จนเกิดการปฏิวัติทางเทคโนโลยี จนนำมาสู่การปฏิวัติอุตสาหกรรมในที่สุด ที่เรียกกันว่าการปฏิวัติทางการเกษตร หรือการปฏิวัติเขียว ล่าสุดคือการปฏิวัติทางเทคโนโลยีสารสนเทศ แต่แล้ววิกฤตการณ์ ปัญหาต่าง ๆ ก็วนเวียนมาอีก การปฏิวัติดังกล่าวไม่ได้นำมาซึ่งความอิมมูนาของสังคม มีหน้าซ้ำยังนำมาซึ่งความอดอยากหิวโหยมากยิ่งขึ้น (มาซาโนบุ ฟูกูโอกะ, 2557: 6) เพราะฉะนั้นการปฏิวัติที่แท้จริงจึงไม่ได้อยู่ที่การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคม แต่สิ่งหนึ่งที่หลายคนมองข้ามก็คือ การปฏิวัติทัศนคติอย่างถึงรากถึงโคน อันได้แก่ทัศนคติต่อธรรมชาติ และทัศนคติของเราเองที่เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ

“วรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ” (Ecocriticism)

“วรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ” (Ecocriticism) เป็นทฤษฎีการวิจารณ์วรรณกรรมแนวใหม่ ที่ถือได้ว่าเป็นทั้งความเคลื่อนไหวและกระบวนทัศน์ใหม่ในการศึกษาวรรณกรรมในยุคหลังสมัยใหม่ ทฤษฎี “วรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ” (Ecocriticism) เป็นแนวคิดและทฤษฎีที่ให้ความสนใจศึกษาธรรมชาติและนิเวศวิทยากับภูมิปัญญาดั้งเดิมในสังคมไทย สิ่งแวดล้อมในวรรณกรรม โดยใช้ฐานความรู้ด้านนิเวศวิทยา (Ecology) และแนวคิดสิ่งแวดล้อมนิยม (Environmentalism) มาเป็นพื้นฐานในการศึกษา เนื่องจากการวิจารณ์เชิงนิเวศ เป็นมโนทัศน์และแนวคิดใหม่ในการศึกษาวรรณกรรม กล่าวได้ว่ามีรากฐานมาจากแนวคิดแบบหลังโครงสร้างนิยม (ธัญญา สังขพันธานนท์, 2556: 40) อาจกล่าวได้ว่า วรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ คือ วาทกรรมชนิดหนึ่ง ที่พยายามให้ความหมาย และสร้างความรู้ใหม่ในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏในวรรณคดี

คำว่า วรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ หรือ Ecocriticism ปรากฏร่องรอยเป็นหลักฐานครั้งแรก ในบทความเรื่อง Literature and Ecology ของ วิลเลียม เรอเคิร์ต (William Rueckert) ซึ่งเขียนขึ้นในปี 1978 และต่อมาได้เป็นศัพท์ทดลองใช้ในการวิจารณ์วรรณกรรมในปี 1989 โดยการเริ่มต้นของ กล็อตเฟลต์ (Cheryll Glotfelty) นักวิชาการที่ให้ความสนใจอย่างมากในเรื่องของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในวรรณกรรม วรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศจึงอาศัยหลักฐานเกี่ยวกับวัฒนธรรมของมนุษย์ที่เชื่อมต่อกับโลกทางกายภาพว่ามีผลกระทบต่อน้อยอย่างไร และมีผลกระทบต่อนวัฒนธรรมมนุษย์อย่างไร ดังนั้น วรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศจึงนำมาใช้เพื่อเป็นการเชื่อมโยงระหว่างธรรมชาติและวัฒนธรรม (ธัญญา สังขพันธานนท์, 2556: 45) และอีกประการหนึ่งที่สำคัญก็คือ วรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศไม่ได้เกิดขึ้นมาในลักษณะของทฤษฎีที่เป็นเอกเทศ หากแต่สามารถนำเอาทฤษฎีใดก็ได้มาประยุกต์ใช้ร่วมกัน ขอเพียงให้สอดคล้องกับแนวคิดและเป้าหมายของมันก็พอ ฉะนั้นการวิจารณ์เชิงนิเวศจึงต้องมีความเป็นสหวิทยาการ กล่าวคือ ต้องพึ่งพาทฤษฎีอื่น ๆ ในการศึกษาด้วย เช่น ทฤษฎีประวัติศาสตร์ จิตวิเคราะห์ ชาติพันธุ์วิทยา ทฤษฎีความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิม เป็นต้น ในที่นี้จะขอกล่าวถึงทฤษฎีความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิม อันเป็นอีกหนึ่งทฤษฎีที่ถือว่าอยู่ใต้ร่มเงาของวรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ ซึ่งผู้เขียนได้ใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษางานสารคดีวิถีชีวิตชุมชนมหาวิทยาลัยไทบ้าน ของนิพัทธ์พร เพ็งแก้ว ทฤษฎีความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิม (Traditional Ecological Knowledge: TEK) ได้รับการอธิบายโดย Huntington และ Mymrin ว่าคือความรู้และการหยั่งรู้ที่ได้มาจากการสังเกตอย่างกว้างขวางเกี่ยวกับพื้นที่หรือตระกูลและสายพันธุ์ อันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิมที่ช่วยให้เกิดความเข้าใจ หรือใช้ทำนายเหตุการณ์เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งเกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอในช่วงชีวิตของบุคคลที่เหลือนอยู่ โดยองค์ความรู้ดังกล่าวได้รับการส่งสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่

คนรุ่นหนึ่ง มีความเป็นพลวัตและยืดหยุ่นได้ เป็นระบบการจัดการเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่งมีอยู่ในทุกชุมชน มาเป็นเวลานานแล้ว ทั้งยังมีความเกี่ยวข้องกับการรักษาความสมดุลของระบบนิเวศอีกด้วย (ธัญญา สังขพัฒน์ธานนท์, 2556: 57) TEK เป็นองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นส่วนรวมมากกว่าใช้หาประโยชน์สำหรับคนใดคนหนึ่งโดยเฉพาะ ดังนั้น ในวิธีการดำรงชีพของคนในสังคมชนบท ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมจึงเป็นศูนย์กลางในการควบคุมกฎข้อบังคับ และการสร้างความสมดุลในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ อันจะช่วยรักษาระบบนิเวศให้มีความมั่นคงและเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

นิเวศวิทยากับภูมิปัญญาดั้งเดิมในสังคมไทย

คำว่า “นิเวศวิทยา” เริ่มใช้ในจดหมายเหตุของ Henry Thoreau ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1858 ต่อมา Reiter ได้นำคำนี้มาใช้ในผลงานของเขาซึ่งพิมพ์ไว้เป็นหลักฐานในปี ค.ศ. 1865 โดยนิเวศวิทยา มาจากรากศัพท์เดิมในภาษากรีก จากคำว่า Oikos ซึ่งแปลว่า “บ้าน หรือที่อยู่อาศัย” ส่วนคำว่า Logos ซึ่งแปลว่า “การศึกษา” เมื่อรวมศัพท์ทั้งสองเข้าด้วยกันจึงมีความหมายว่าเป็นการศึกษาถึงสิ่งมีชีวิตในที่พักอาศัยของมัน (The study of organisms in their homes) โดยคำว่า Ecology มักจะให้ความหมายในการศึกษาเชิงวิทยาศาสตร์ว่าเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตกับสิ่งแวดล้อมในบริบทเดียวกัน (มนัส สุวรรณ, 2539: 14) ทั้งนี้ แม้ว่าวิชานิเวศวิทยาได้แยกตัวออกมาจากวิชาชีววิทยาแล้วก็ตาม แต่ก็ยังไม่เป็นที่รู้จักและสนใจกันเท่าที่ควร จนกระทั่งในปี ค.ศ. 1866 นักสัตววิทยาท่านหนึ่งคือ Ernst Haeckel ได้หยิบยกเอาคำนี้ขึ้นมาใช้และให้คำนิยามไว้ว่า “นิเวศวิทยา” กล่าวคือ เป็นการศึกษาที่เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์สิ่งต่าง ๆ อย่างประหยัดของธรรมชาติ คือการศึกษาสังเกตความสัมพันธ์ทั้งมวลของสัตว์กับสิ่งแวดล้อมที่เป็นอินทรีย์วัตถุ (สิ่งที่มีชีวิต) และอนินทรีย์วัตถุ (สิ่งที่ไม่มีชีวิต) Heywood (1998, อ้างถึงใน ณฤณีย์ ศรีสุข, 2564: 190) จากคำนิยามดังกล่าวจึงเป็นการกำหนดแนวทางการศึกษาทางนิเวศวิทยา แก่นักวิทยาศาสตร์ที่สนใจในแนวดังกล่าว จึงได้ยกย่องให้ Ernst Haeckel เป็นบิดาแห่งวิชานิเวศวิทยาและเป็นผู้ก่อตั้งศาสตร์ทางด้านนี้ อาจกล่าวได้ว่า คำว่า “นิเวศวิทยา คือการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับบริบทแวดล้อมนั้น ทั้งที่เป็นสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต จนเกิดเป็นระบบของความสัมพันธ์ที่เรียกกันว่า “ระบบนิเวศ” (Ecosystem) ในที่สุด

มีอะไรในมหาวิทยาลัยไต้หวัน

งานสารคดีชีวิต ในชุดมหาวิทยาลัยไต้หวัน ซึ่งตีพิมพ์ในช่วง พ.ศ. 2553 เป็นต้นมา ของ นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว ประกอบด้วยผลงาน 3 เล่ม คือ “ถึงอย่างไรก็อยู่กันมาได้” “รูกอหยหลัง” และ “ลมปรานของแผ่นดิน” โดยเล่ม “ถึงอย่างไรก็อยู่กันมาได้” มีจำนวน 14 เรื่อง คือ หมอตำแย: มรดก (ลับ) ของหญิงไทย, เกิดภาคใต้, ปลุกเรือนไทย, วิทยาลัยลิง, หลังลายปูน, ผู้อยู่กับลม, จิตรกรรมในตำราดาว, กายและพื้นที่ในพิธีกรรมแห่งรูปเงา, อันเนื่องด้วยผีของคนเพชรบุรี, ความจริงและความหวังในโลกทัศน์ไทย, แมงกับแมลง, สีสันลูกผู้ชายใครกำหนด, ต้นตาล: วิญญาณของเพชรบุรี, สามโคก: บนเส้นทางอดีตและจินตนาการของวันวาน “รูกอหยหลัง” มีจำนวน 20 เรื่อง คือ เสน่ห์ยาแฝด, ผิงรูปผิงรอย, เจ้าน้ำเงิน, คนจับแย้, อาหารหน้าฝน, ถั่วเน่าที่บ้านปางหมู, ไทใหญ่แม่ฮ่องสอน, ยาอีสาน: อลังการของภูมิปัญญาไท-ลาว, งานปีเจ้าพ่อที่บ้านเขาทอง, งานศพโตดำ, ฝั่ชบ้านลาด, ฝรั่งชีวที่วัดนาพระมี, เครื่องบินในมหาเวสสันดรชาดก, สืบสายลายแกะไม้, เรื่องเล่าของกาน้ำ, เรื่องของ “กระจาน”, ศาลากลางบ้าน - ศาลาควาฮี, เส้นทางคำหม้อตาล, หม้อตาลเพชรบุรี และเล่มสุดท้าย “ลมปรานของแผ่นดิน” มีจำนวน 17 เรื่อง คือ บันไดก้าวหน้ากับเรณู-ปัญญา, นักเขียนฝั่งธน, ผิงชนใต้เงาสงคราม, รอบนอกธนบุรี สองร้อยปีที่ผ่านมา, ศิลปกรรมเงินในบางกอก, หัวใจในหุ่นกระบอก, โคมล้านนา, ผ่านกาลเวลาที่ตึกเจ้าพระยาอภัยภูเบศร, เจ้าแก้วเทียนไล่ใหญ่กว่าวงษ์, ฟรานซิส โลห์: ในเงาสลัวของเวลา, ไปรับเรือกับพลตรี อุดงค์ คุชรินทร์, ผงอภัยในป่าจินตนาการกับสุรินทร์ เหลือลมัย, เรื่องเล่าจากช่างภาพล้านนา: บุญเสริม สาตราภัย, พลับพลึงธาร: หนึ่งเดียวในโลกกลางแรงวิกฤต, บุญข้าวใหม่พื้นพุนาร้าง, เซ็นในทัศนะเขมานันตะ, ธรรมะของพระราชฯ ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า ผลงานสารคดีทั้ง 3 เล่ม ถือได้ว่าเป็นงานเขียนสารคดี

ที่เต็มไปด้วยองค์ความรู้ อันสะท้อนให้เห็นถึงรากเหง้า ภูมิปัญญาของบรรพชนสยาม รากเหง้าของสังคม ธรรมชาติ ชุมชนอันหลากหลายเชื้อชาติ ศาสนา ที่ร่วมกันสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้กับแผ่นดินถิ่นเกิด ดังที่ ธัญญา สังขพันธานนท์ กล่าวไว้เกี่ยวกับองค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมของกลุ่มชนพื้นเมืองว่า เป็นองค์ความรู้ที่ลึกซึ้ง และแสดงให้เห็นถึงกระบวนการทัศน์ในการมองโลกธรรมชาติที่น่าสนใจ เป็นอย่างยิ่ง สำหรับชนพื้นเมืองเหล่านี้ มนุษย์คือส่วนหนึ่งของโลกธรรมชาติต่างสัมพันธ์กันทั้งหมดทุกส่วน เอกภาพ ทั้งนี้ หากศึกษาและพิจารณาถึงประเด็นด้านนิเวศวิทยากับภูมิปัญญาดั้งเดิมในสังคมไทยผ่านทฤษฎีความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิม (Traditional Ecological Knowledge: TEK) อันเป็นร่มเงาหนึ่งของวรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ (Ecocriticism) จึงถือเป็นประเด็นที่น่าสนใจไม่น้อย (ธัญญา สังขพันธานนท์, 2556: 58)

โดยภาพรวมแล้ว งานสารคดีวิถีชีวิต ชุมชนมหาวิทยาลัยไพบ้าน ของนิพัทธ์พร เพ็งแก้ว ถือได้ว่าเป็นงานสารคดีที่อุดมไปด้วยเรื่องราวเกี่ยวกับวิถีชีวิต การหาอยู่หากิน ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมต่าง ๆ ของชาวบ้านไทยทั่วถิ่นสยาม อันเป็นผลงานที่สะท้อนให้เห็นถึงรากเหง้าภูมิปัญญาดั้งเดิมของบรรพชนคนสยาม ซึ่งประกอบด้วยชุมชนหลากหลายเชื้อชาติ หลากหลายวัฒนธรรม ดังนั้น การทำความเข้าใจกับงานสารคดีวิถีชีวิต ของนิพัทธ์พร เพ็งแก้ว จึงถือเป็นการศึกษาถึงตัวบท (Text) และภาคปฏิบัติการของตัวบทที่มีผลต่อความเปลี่ยนแปลงของชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมต่าง ๆ จากการศึกษาผ่านสารคดีทั้ง 3 เล่ม พบว่าเรื่องราวโดยส่วนมากต่างบอกเล่าถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและโลกธรรมชาติ องค์ความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิม ในที่นี้จะขอยกตัวอย่างบางส่วนที่ผู้เขียน คือ คุณนิพัทธ์พร เพ็งแก้ว ได้กล่าวไว้ในหน้าคำนำผู้เขียนในเล่ม ‘รูกอหยหลัง’ อันแสดงถึงเป้าประสงค์และความปรารถนาในการสร้างสรรค์งานสารคดีชุดนี้ “พราณเก่าเล่าให้ฟังว่า หากจะยิงธนูให้ไกล แรง และแม่นยำแล้ว นอกจากจะใช้สมาธิเล็งเป้าหมายอย่างประณีต ยังต้องเหนี่ยวสายธนูไปข้างหลังให้ไกลที่สุด เพื่อสร้างแรงส่งที่มีกำลัง ให้ลูกธนูพุ่งเป้าหมายบรรลุสัมฤทธิ์ผลได้เต็มที่สมตั้งใจ เช่นเดียวกับการเรียนรู้ก่าพิต เข้าใจรากเหง้าของชีวิตบรรพชนในวันวาน ก็จะเป็นรากฐานอันมั่นคงของการก้าวไปข้างหน้าในอนาคต” (นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว, 2553: 9)

จากเนื้อความดังกล่าว จะพบว่าความปรารถนาที่ผู้เขียนได้ถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับวิถีชีวิต การหาอยู่หากิน ความเชื่อ ประเพณีและวัฒนธรรมต่าง ๆ ของชาวบ้านไทยในถิ่นสยาม ได้สะท้อนให้เห็นถึงรากเหง้าภูมิปัญญาดั้งเดิมของบรรพชนคนสยาม อันประกอบด้วยชุมชนหลากหลายเชื้อชาติ หลากหลายวัฒนธรรม โดยผู้เขียนได้ทำการผลิตซ้ำ (Reproduction) โดยเป็นการผลิตซ้ำวัฒนธรรมหรือบอกเล่าเรื่องราววัฒนธรรมอันเก่าแก่ขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง ดังที่ Marx (2001, อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน, 2551: 60-69) การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการรองรับความยั่งยืนและเป็นหลักประกันความต่อเนื่องของวัฒนธรรม ต้องผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดวัฒนธรรม ถ้าวัฒนธรรมที่กำเนิดขึ้นมาใหม่ไม่ได้รับการผลิตซ้ำวัฒนธรรมใหม่นั้น ก็จะมีอายุเพียงสั้น ๆ แล้วก็สูญหายไป สำหรับสองเล่มถัดมา คือ “รูกอหยหลัง” และ “ลอมปรานของแผ่นดิน” เหมือนเป็นการต่อยอดวาทกรรม (Discourse) ดั้งเดิม โดยใช้ภาษาเป็นปฏิบัติการทางวาทกรรม (Discursive practices) อาจกล่าวได้ว่า งานสารคดีวิถีชีวิตทั้งสามเล่มของนิพัทธ์พร เพ็งแก้ว ถือเป็นปฏิบัติการทางวาทกรรมรูปแบบหนึ่ง ที่ส่งผลต่อกรอบความคิดของผู้อ่าน และอีกประเด็นหนึ่งที่สำคัญก็คือ วรรณกรรมไม่ได้เป็นสิ่งที่นำเสนอความจริงในอุดมคติเกี่ยวกับชีวิต และความเป็นอยู่ของมนุษย์อีกต่อไป แต่วรรณกรรมเป็นการนำเสนอ “ระบอบแห่งความจริง” หรือ ความจริงที่ผู้เขียนเชื่อ เนื่องจากอยู่ในกรอบวาทกรรมหนึ่ง ๆ ภาพแทน (representation) ในวรรณกรรมจึงไม่ใช่ ภาพแทนของความจริงในอุดมคติอีกต่อไป หากแต่เป็นภาพแทนจากมุมมองของผู้เขียนโดยเฉพาะ ซึ่งเกี่ยวข้องกับกรอบวาทกรรมอย่างเลี่ยงไม่ได้ (สุเรช โชติอุดมพันธุ์, 2548: 5)

แม้งานสารคดีทั้งสามเล่มของ นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว จะบอกเล่าเรื่องราวอย่างตรงไปตรงมา แต่ด้วยความเป็นสารคดี คือ เป็นงานเขียนที่มุ่งนำเสนอความจริง หรือข้อเท็จจริงเป็นสำคัญ (non-fiction) โดยมีจุดมุ่งหมายให้สาระความรู้แก่ผู้อ่านเป็นประเด็นหลัก และให้ความเพลิดเพลินเป็นประเด็นรอง จึงไม่แปลกที่การพิจารณาตัวบทจะต้องอ่านอย่างละเอียด

(close reading) และระมัดระวัง (ธัญญา สังขพันธานนท์, 2556: 56) เพราะทุกอย่างล้วนแล้วแต่เป็นตัวบทที่ถูกประกอบสร้าง ดังนั้น การพิจารณาตัวบทจึงต้องเป็นไปอย่างรัดกุมและจากการศึกษาผ่านตัวบท พบว่า ทั้งสามเล่ม ต่างบอกเล่าเรื่องราวผ่านองค์ความรู้ และภูมิปัญญาดั้งเดิม โดยข้อมูลการนำเสนอ นั้น ล้วนผ่านการบอกเล่าและการสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลเป็นสำคัญ (key informant) อันหมายถึงปราชญ์ชาวบ้าน ผู้รู้ในชุมชนนั้น ๆ องค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิม (Traditional Ecological Knowledge) TEK ถือเป็นองค์ความรู้ที่สำคัญยิ่งต่อการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังการทำพื้นที่ให้เป็นพิธีกรรมของชาวมิสต์สซึนที่ได้รับมรดกความคิด เกี่ยวกับทิศทั้งสี่เข้าไว้ด้วย ลมถูกถือว่าเป็นการหมุนวนของวิญญาณทั้งสี่ที่ห้อมล้อมพราน หรือถิ่นอาศัยของชุมชน แต่ละทิศทางก็จะมีสัญลักษณ์เฉพาะเกี่ยวกับลักษณะอากาศที่ตามมากับลมทั้งสี่ ในฤดูหนาวอากาศคงที่และหนาวเย็นจะตามมากับลมเหนือและลมตะวันตก ในขณะที่อากาศแปรปรวนจะมากับลมใต้และลมตะวันออก นอกจากนี้ลมยังถูกจัดลำดับตามความเป็นมิตรต่อมนุษย์ลมทิศตะวันออกถือว่าโหดร้ายที่สุด ตามมาด้วยลมเหนือ ลมตะวันตก และลมใต้ ลมทั้งสี่นี้ล้วนเป็นพี่น้องกัน (ลภาพรรณ ศุภมันตรา, 2551: 62) ความสัมพันธ์ระหว่างและสำหรับองค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมของบรรดากลุ่มชนพื้นเมืองถือเป็นองค์ความรู้ที่ลึกซึ้ง และแสดงให้เห็นถึงกระบวนการทัศน์ในการมองโลกธรรมชาติที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง สำหรับชนพื้นเมืองเหล่านี้ มนุษย์คือส่วนหนึ่งของโลกธรรมชาติ ต่างสัมพันธ์กันทั้งหมดทุกส่วนเอกภาพ นอกจากนี้ คนพื้นเมืองยังเชื่ออีกว่า ปฏิสัมพันธ์อันซับซ้อนนี้เป็นผลมาจากความสัมพันธ์ที่เสริมคุณค่าและช่วยรักษาระบบนิเวศไว้ได้ (ธัญญา สังขพันธานนท์, 2556: 48)

นิเวศวิทยากับการประกอบอาชีพ

จากเล่ม “ถึงอย่างไรก็อยู่กันได้” ในเรื่อง “ผู้อยู่กับลม” พบว่ามีบางตอนกล่าวถึง “ลม” ในความหมายของความสัมพันธระหว่างองค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมของชุมชนทะเล บ้านแหลมเมืองเพชรบุรี ดังว่า “คนที่รู้จักลมมากที่สุดจะเป็นคนทะเล เพราะจำเป็นต้องใช้ในการออกเรือ ทำมาหากินและเอาชีวิตให้รอดในยามพายุจะมา สำหรับคนทะเลการออกเรือสมัยก่อนต้องแล้วแต่ลม ดุลมเป็นหลักเนื่องจากแต่ละเดือนกระแสลมพัดต่างกัน ในสมัยก่อนยังไม่เข็มทิศ ไม่มีเครื่องยนต์ มีแต่ใบเรือกับความรู้อันละเอียดและดาวไว้กำกับทิศ คนทะเลต้องใช้ลูกศรติดเรือใบ คอยสังเกตลม เพราะลมแต่ละชนิดพัดตามเวลา หากรู้เดือนกับดุลมเป็น ก็รู้ทิศ สามารถแล่นเรือตะบึงไปข้างหน้าไม่ผิดจุดหมาย ในบางฤดูลมพัดตึกกลับ ยังต้องรู้จักลมอย่างแม่นยำ จะได้เดินเรือถูกวิธี อาศัยวิ่งเรือโดยการวิ่งชอยแบบฟันปลา เพื่อหลีกเลี่ยงกระแสลม แล่นออกแล้วค่อยกลับเข้ามาใหม่เพื่อรักษาเส้นทาง บางวันจึงไปไกลได้เพียงไม่กี่ไมล์” (นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว, 2553: 89) จะเห็นว่า ชุมชนชาวบ้านแหลมเมืองเพชรบุรี ด้วยสภาพภูมิศาสตร์ติดกับทะเล ซึ่งชาวบ้านผูกพันกับท้องทะเล โดยประกอบอาชีพทำการประมงเป็นส่วนใหญ่ การใช้องค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมในการดูดาวดูทิศทางลมแทนเข็มทิศ จึงถือได้ว่าเป็นการใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมซึ่งรับมาจากรบรรพบุรุษสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน อันแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาอันชาญฉลาดที่ยังคงอยู่ในสังคมไทย และมีการถ่ายทอดส่งต่อกันมาจวบปัจจุบัน

อาจกล่าวได้ว่า การใช้องค์ความรู้ด้านนิเวศวิทยากับภูมิปัญญาดั้งเดิม ถือเป็นสิ่งสำคัญต่อการประกอบอาชีพของชาวประมงชุมชนชาวบ้านแหลม เมืองเพชรบุรี และยังสะท้อนให้เห็นถึงภาพความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติกับการอาศัยองค์ความรู้ที่ได้รับการสั่งสม ถ่ายทอดจากบรรพชน คนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมจึงเป็นศูนย์กลางในการควบคุมกฎข้อบังคับและสร้างความสมดุลในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และช่วยรักษาระบบนิเวศให้มีความมั่นคงและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ถือเป็นการอิงอาศัยกันระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

กล่าวสำหรับพ่อหมอญแห่งบ้านหัวเรือ หมอยาเมืองอุบลราชธานี ถือเป็นการใช้องค์ความรู้ด้านนิเวศวิทยากับภูมิปัญญาดั้งเดิม ถือเป็นสิ่งสำคัญต่อการประกอบอาชีพหมอสมุนไพร จากเรื่อง “พ่อหมอญที่บ้านหัวเรือ” จากเล่ม

“รูกอยหลัง” หมออายุผู้เรียนรู้เรื่องตำรายาจากหนังสือโบราณ ตั้งแต่สมัยบวชเรียนเป็นพระภิกษุ ซึ่งจากการศึกษาก็พบว่า การค้นหาคำหรือการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับยาสมุนไพรนี้เองที่ทำให้หมอเป็นที่ยอมรับของคนในสังคมในฐานะ หมอชาวบ้าน หมอภูมิปัญญา จะเห็นว่าจากการลองผิดลองถูก ดังความตอนหนึ่งที่ว่า “พ่อหมอเรียนอักษรตัวธรรมท่องจำตำรายา ตำราฤกษ์ยามจนขึ้นใจจดจำชื่อต้นไม้สมุนไพรมาากแล้วจึงมาถามจากผู้ใหญ่อีกทีว่า แต่ละต้นอยู่ป่าไหน มีลักษณะใบ ดอก หวี หน้างา อย่างไร จากนั้นพ่อหมอก็ได้ลองปรุงยา ทำยา ทั้งยาต้ม ยาฝนด้วยตนเองอยู่อีกหลายปีกว่าจะเริ่มรักษาคนได้อย่างจริงจัง ที่น่าสังเกตก็คือ พ่อหมอเล่าว่าสมัยหนุ่ม ๆ ต้นยาแถวป่าจิก (ป่าเต็งรัง) รอบบ้านมีมากจนออกเก็บยาได้สบาย แต่เดี๋ยวนี้ต้นไม้ ที่มีชื่อในโบราณหายหมด แม้แต่ที่มีอยู่ตามภูเขาก็กุดตัดไปหมด” (นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว, 2553: 73)

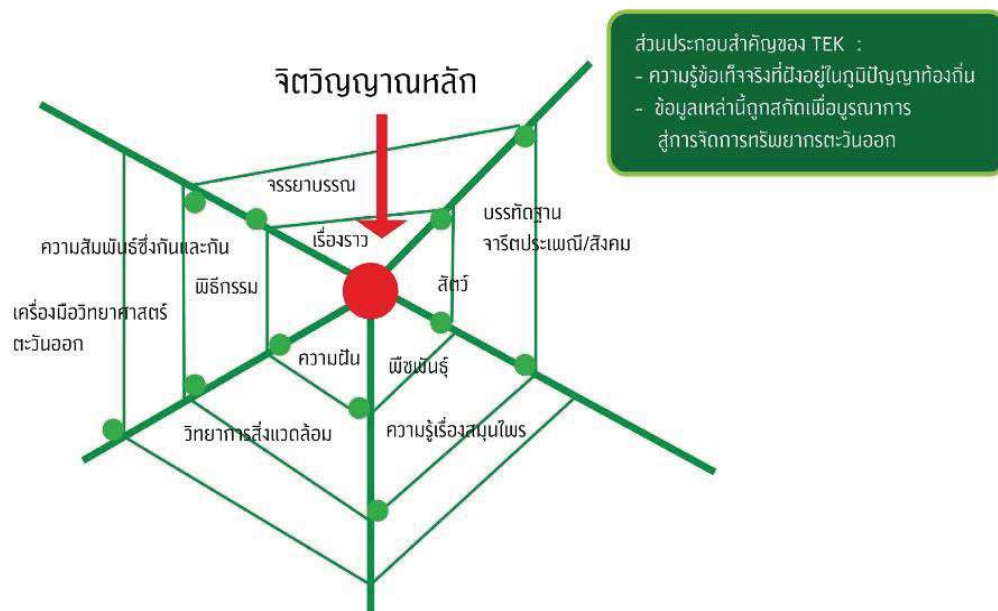
จะเห็นว่าเมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไปทุกอย่างก็เปลี่ยนตาม จากแต่ก่อนมีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ ยาสมุนไพรหาได้ง่ายดาย แต่ปัจจุบันกลับไม่เป็นเช่นนั้น องค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิม (Traditional Ecological Knowledge) TEK ถือเป็นศาสตร์ แห่งทฤษฎีหนึ่งที่อยู่คู่กับสังคมมานาน เพียงแต่ไม่มีใครคิดค้นเป็นสูตร เป็นทฤษฎี การได้มาซึ่งตำรายาของหมอ จะเห็นว่า เกิดจากการค้นคว้าด้วยตนเอง โดยการศึกษาจากหมอคนเก่า จากตำราโบราณ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ ถือเป็นองค์ความรู้ดั้งเดิม ที่บางครั้งการเรียนรู้นั้นก็สร้างความชำนาญ เกิดการสืบทอดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมภูมิปัญญาที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์รักษา ไว้ให้ลูกหลานต่อไป

นิเวศวิทยากับวิถีชีวิตความเป็นอยู่

จากเล่ม “ถึงอย่างไรก็อยู่กันมาได้” ในเรื่อง “หมอตำแย: มรดก (ลับ) ของหญิงไทย” พบว่ามิติที่เกี่ยวกับบริบท ทางสังคมของ TEK ได้ยึดโยงอยู่กับกระบวนการความสัมพันธ์ทางนิเวศวิทยา อันเป็นความคิดและความเชื่อดั้งเดิม เกิดเป็น องค์ความรู้เชิงนิเวศ อันเป็นการยอมรับว่ามนุษย์ต่างเป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศ การปฏิสัมพันธ์กันไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ สัตว์ พืช ผืนดินและทรัพยากรพลังงาน เป็นความสัมพันธ์ที่ไม่อาจแยกจากกันได้ (ธัญญา สังขพัฒน์, 2556: 59) โดยองค์ความรู้ แบบ TEK จึงมิใช่การหาความรู้แบบผู้เชี่ยวชาญหรือด้วยวิธีของนักวิจัย หากแต่เป็นการประสานระหว่างวัตถุและจิตใจเข้าด้วยกัน ไม่ได้แยกวัตถุออกจากจิตใจ เป็นเรื่องของจิตวิญญาณและสัจพจน์รวมอยู่ด้วย และที่สำคัญ ล้วนตั้งอยู่บนพื้นฐานของ ประสบการณ์ที่ได้มาจากการสังเกต และสั่งสมพอกพูนด้วยการลองผิดลองถูกมายาวนาน ดังในตอนหนึ่งที่ว่าด้วยเรื่อง การไปตัดฟันไม้สะแกมาเตรียมไว้สำหรับการอยู่ไฟ ซึ่งถือเป็นการนำเอาองค์ความรู้ด้านนิเวศวิทยากับภูมิปัญญาดั้งเดิม ที่ได้รับการบอกเล่า สืบต่อกันมาแต่โบราณมาใช้ในวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนในสังคม เป็นที่น่าสังเกตว่า “สมัยก่อนพอเมียจะออกลูก ผู้จะต้องไปตัดฟันไม้สะแกกองเตรียมไว้ เอาหนามพุทราสะกั้นฝักระหว่างขาไว้ข้างบน พอใกล้จะออกหมอด้ายต้องตะโกนให้คน ไปปลักกองฟันให้ล้มโครมลงมา เอาเคสัดให้เด็กออกมาง่าย ๆ เสรีแล้วค่อยเอาไม้สะแกไปสุมทำไฟนวลอยู่ไฟ ที่ต้องใช้ไม้ สะแกเพราะมันร้อนพอดี ร้อนได้เสมอกันดี วางไม้กระดานไฟเข้าตัว แม่ใส่แต่ผ้าเตี่ยวชิ้นเล็ก ๆ พอปิดของลับนอนตะแคงตัว แอนหัวแนบพื้น ย่างนมให้สุกร้อนแค่นั้นก็ต้องทน ห้ามลุก” จากประโยคดังกล่าว จะพบว่าองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาดั้งเดิม ของชาวบ้าน ล้วนตั้งอยู่บนพื้นฐานของประสบการณ์ที่ได้มาจากการสังเกต และสั่งสมพอกพูนด้วยการลองผิดลองถูกมายาวนาน เกิดการประยุกต์ใช้สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน จึงกล่าวได้ว่า องค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิม (Traditional Ecological Knowledge) TEK ถือเป็นองค์ความรู้ที่สำคัญยิ่งต่อการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อนึ่ง ยังสัมพันธ์กับคติความเชื่อของการอยู่ร่วมกัน ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในแง่ของการพึ่งพาอาศัยและอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

จากเรื่อง “ยาอีสาน อลังการของภูมิปัญญา ไทย-ลาว” ถือเป็นอีกเรื่องที่ว่าด้วยแพทย์แผนโบราณ โดยมีลักษณะพิเศษ ก็คือ ด้านองค์ความรู้เรื่องยา ซึ่งองค์ความรู้ดังกล่าว ล้วนเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ จะพบว่าในตอนหนึ่งมีการรักษา ด้วยธาตุทั้ง 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ โดยผู้รักษาต้องมีความรู้ความเข้าใจเป็นอย่างดี อันเป็นองค์ความรู้ดั้งเดิมที่ผ่านการบอกเล่า สืบต่อกันมา อันเป็นภูมิปัญญาแห่งชุมชนอย่างแท้จริง โดยการรักษาแบบนี้ถือเป็นการสร้างความสมดุลของธาตุในร่างกายมนุษย์

โดยใช้ยาสมุนไพรในการประสานธาตุ ถือเป็นองค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิม ในเรื่องราวของยาสมุนไพร ดังในความตอนหนึ่งที่ว่า “องค์ความรู้และแนวคิดของการแพทย์ระบบนี้จะว่าด้วยเรื่องธาตุทั้ง 4 อันได้แก่ ดิน น้ำ ลม ไฟ ซึ่งประกอบกันเป็นร่างกายมนุษย์สาเหตุของการเกิดโรคส่วนหนึ่งมีที่มาจากมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม เช่น ทำงานหนักมาก นอนน้อย กินอาหารไม่ถูกส่วน จนทำให้ธาตุทั้ง 4 ในร่างกายเกิดภาวะไม่สมดุล หลักการรักษาคือการปรับสมดุลของธาตุโดยใช้สมุนไพร” (นิพัทธ์พรเพ็งแก้ว, 2553: 83) ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า ความคิดและความเชื่อดั้งเดิม เกิดเป็นองค์ความรู้เชิงนิเวศ อันเป็นการยอมรับว่ามนุษย์ต่างเป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศการปฏิสัมพันธ์กันไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ สัตว์ พืช ผืนดินและทรัพยากรพลังงาน เป็นความสัมพันธ์ที่ไม่อาจแยกจากกันได้ (ธัญญา สังขพัฒน์, 2556: 59) องค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิม (Traditional Ecological Knowledge) TEK จึงมิใช่การหาความรู้แบบผู้เชี่ยวชาญหรือด้วยวิธีของนักวิจัย หากแต่เป็นการประสานระหว่างวัตถุและจิตใจเข้าด้วยกัน ไม่ได้แยกวัตถุออกจากจิตใจ เป็นเรื่องของจิตวิญญาณและสัจยชาตญาณรวมอยู่ด้วย และที่สำคัญล้วนตั้งอยู่บนพื้นฐานของประสบการณ์ที่ได้มาจากการสังเกตและสัมผัสพอกพูนด้วยการลองผิดลองถูกมายาวนาน ดังแผนภาพที่ว่าด้วยกระบวนการทัศน์ในด้านจิตวิญญาณหลัก ในเรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของการร่วมกันระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมอย่างกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ภาพประกอบ 1 แนวความคิดหลักจากองค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิม (Traditional Ecological Knowledge) TEK

“มหาวิทยาลัยไต้หวัน” การสร้างพื้นที่วาทกรรมบนหน้ากระดาษในงานสารคดี

งานสารคดีวิถีชีวิต ของ นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว ในชุดมหาวิทยาลัยไต้หวัน ซึ่งตีพิมพ์ในช่วง พ.ศ. 2553 เป็นต้นมา ถือเป็นตัวบท (Text) สำคัญสำหรับการศึกษาค้นคว้าองค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิม (Traditional Ecological Knowledge) TEK อันเป็นประเด็นหลักของการศึกษาผ่านงานสารคดีชุดนี้ และหากพิจารณาผ่านตัวบทแบบละเอียดแล้วจะพบว่า งานสารคดีวิถีชีวิต ในชุดมหาวิทยาลัยไต้หวันนี้ เสมือนผู้เขียนตั้งใจสร้างพื้นที่วาทกรรมบนหน้ากระดาษสารคดีอีกคำรบ กล่าวคือ หากพิจารณาผ่านเรื่องเล่าต่างกรรมต่างวาระของผู้เขียนแล้วพบว่า การใช้กลวิธีการเล่าเรื่องแบบงานสารคดี คือความรู้สึกละเมียดละไม ความจริงดั้งเดิม นำมาซึ่งบ่อเกิดแห่งการเชื่อมโยงระหว่าง “อำนาจ” และ “ความหมาย” นั่นคือ “วาทกรรม”

(Discourse) นั่นเอง อาจกล่าวได้ว่า พื้นฐานแนวความคิดของฟูโกต์ จะเริ่มต้นจากโครงสร้างนิยม ซึ่งมองว่ามนุษย์เป็นเพียงผลิตผลของภาษา แต่ฟูโกต์แสดงให้เห็นว่า ความรู้ของมนุษย์ไม่ได้มาจากการค้นพบความจริง ในโลกธรรมชาติและสังคม แต่ถูกกำหนดให้ผ่านแปร และค้นพบสิ่งใหม่ ๆ โดยระบบตรรกะในการคิดของมนุษย์เอง “มนุษย์จึงกลายเป็นผลผลิตของวาทกรรม” (Foucault, 1984 อ้างถึงใน เบญจวรรณ อุปัชฌาย์, 2561: 13) ทั้งนี้ ความเป็นตัวตนของมนุษย์ถูกผลิตสร้างขึ้นมาจากโลกทางสังคม และเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นมนุษย์ย่อมไม่มีแก่นแท้ ความเป็นตัวตนที่ตายตัว แม้แต่เรือนร่างของมนุษย์ก็สามารถจำแนกได้เป็นส่วน ๆ ซึ่งแต่ละส่วน ถูกกำหนดสร้าง และกำกับจากสังคม วาทกรรมจึงเป็นตัวสร้างความเป็นตัวตนของมนุษย์ขึ้นมา ดังจะพบว่า สมมุติฐานของฟูโกต์ที่เสนอไว้ในเรื่องของการศึกษาความจริงที่ว่า แรงแบบดาลใจที่ทำให้เกิดการสร้างภาพแทนขึ้นมานั้น เกิดจากความปรารถนาที่ผู้สร้างภาพต้องการให้ภาพแทนที่ถูกสร้างขึ้นเป็นตัวแทนความรู้ และเป็นสิ่งที่ปราศจากข้อสงสัยเพื่อสถาปนาตัวผู้สร้างให้มีอำนาจ Foucault (1984, อ้างถึงใน เบญจวรรณ อุปัชฌาย์, 2561: 13-14)

อาจกล่าวได้ว่า ผลงานสารคดีวิถีชีวิตของ นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว ในชุดมหาวิทยาลัยไทยบ้าน ซึ่งตีพิมพ์ในช่วง พ.ศ. 2553 นี้ ได้สร้างพื้นที่วาทกรรมบนหน้ากระดาษในงานสารคดี โดยการสร้างภาพแทนในอดีตซ้ำอีกครั้ง เพื่อต่อรองกับอำนาจบางอย่างในสังคมปัจจุบันที่ถือได้ว่าอยู่ในยุคโลกาภิวัตน์ ยุคแห่งเทคโนโลยีดิจิทัล หรือโลกออนไลน์ การสถาปนาตัวบทขึ้นมาเพื่อสร้างอำนาจในยุคสมัยปัจจุบัน จึงเป็นเรื่องความจริงกับอำนาจ อันเป็นการกำหนดบริบทของอำนาจเพื่อต่อรองกับอำนาจอีกครั้ง ผ่านงานสารคดีที่มุ่งนำเสนอความจริงในสังคม

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า นิเวศวิทยากับภูมิปัญญาดั้งเดิมในสังคมไทยผ่านสารคดีชุด “มหาวิทยาลัยไทยบ้าน” ซึ่งปรากฏผ่านตัวบทสารคดีใน 2 ลักษณะ คือ 1) นิเวศวิทยากับการประกอบอาชีพ 2) นิเวศวิทยากับวิถีชีวิตความเป็นอยู่นั้นได้ส่งผลต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ และความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตกับสิ่งแวดล้อมในบริบทเดียวกัน (มนัส สุวรรณ, 2539: 14) ทั้งนี้ยังมีความสัมพันธ์กับนิเวศวิทยาชุมชน การบอกเล่าสืบทอดผ่านมุขปาฐะมาอย่างยาวนาน ดังที่ปรากฏในเพลงกล่อมเด็กของชนบทไทย ตำบลห้วยแขง อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร ที่มาจากความคิดสร้างสรรค์ ที่เกิดจากภูมิปัญญาชาวบ้าน นักจะกล่าวถึงอะไรก็จะกล่าวขึ้น เพื่อสัมผัสเชื่อมโยงเป็นเรื่องราวเดียวกัน กล่าวถึงสัตว์ต่าง ๆ เช่น ปลา ไก่ นก แมว ตู๊กแก วัวควาย กล่าวถึงอาชีพเช่น ทำไร่ ทำนา เลี้ยงหม่อน เป็นเพลงของชาวบ้านซึ่งสืบทอด มาจากปากต่อปาก สืบทอดมาชั่วหลายอายุคน อาศัยการฟังและการจดจำ มีกำเนิดที่ไม่น่าแน่นอน ไม่ชัดเจน (อนันตศักดิ์ พลแก้วเศษ และคณะ, 2560: 25)

จากงานสารคดีชุด “ถึงอย่างไรก็อยู่กันมาได้” ในเรื่อง “ผู้อยู่กับลม” จะพบว่า “ลม” นั้นมีความสำคัญกับการประกอบอาชีพของชุมชนทะเล การออกเรือหาปลา ทั้งนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมของชุมชนทะเล บ้านแหลมเมืองเพชรบุรี เราจะพบว่า เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมที่ได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น หรือแม้แต่ พ่อหมอบุญแห่งบ้านหัวเรือ ในเรื่อง จากเรื่อง “พ่อหมอบุญที่บ้านหัวเรือ” จากเล่ม “รักถอยหลัง” หมอยาเมืองอุบลราชธานี ก็เช่นกัน ถือเป็นการนำเอาองค์ความรู้ด้านนิเวศวิทยากับภูมิปัญญาดั้งเดิม มาใช้ในการประกอบอาชีพหมอสมุนไพร

จากงานสารคดีชุด “ถึงอย่างไรก็อยู่กันมาได้” ในเรื่อง “หมอดำแย มรดก (ลับ) ของหญิงไทย” ก็เช่นเดียวกัน จะพบว่า เรื่องดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับนิเวศวิทยาและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ซึ่งเป็นชุดความคิดและความเชื่อดั้งเดิม ที่ถูกถ่ายทอดจากบรรพชน จนกลายเป็นองค์ความรู้เชิงนิเวศ ที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน

อนึ่ง หากพิจารณาผ่านตัวบทดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จะทำให้ทราบว่า ความเปลี่ยนแปลงทางสังคม หรือแม้แต่บริบทสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ล้วนยึดโยงให้เห็นร่องรอยประสบการณ์อันแสนสุขและแสนเศร้าคลุกกันไป แต่สิ่งหนึ่งที่ถูกนำเสนอผ่านภาพแทนทางสังคมอดีตคือความจริง หรืออำนาจของความจริง ดังที่ วรรณธร วรรณธร (2563: 54-63) กล่าวถึงความสัมพันธ์ของอำนาจที่มาจากความรู้และความจริงที่ว่า “อำนาจ” ไม่ได้มีศูนย์กลาง แต่กระจายตัวอยู่บนความสัมพันธ์ทางสังคมและเครือข่ายของอำนาจที่สลับซับซ้อนในการผลิตสร้างตัวตนประชากร ซึ่งหากจะวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

จึงต้องมองไปที่ความสัมพันธ์เชิงยุทธศาสตร์ของอำนาจ ผ่านการที่ปัจเจกชนและ/หรือกลุ่มคนได้สร้างแนวทางแห่งการปฏิบัติ ซึ่งเป็นกระบวนการกำกับตัวเองและผู้อื่นภายในสถาบัน ชุมชน หรือสังคมที่มีลักษณะเฉพาะของตนเอง มากไปกว่านั้น อำนาจยังทำงานสอดประสานไปกับ “ความรู้” เพื่อทำหน้าที่ในการบอก “ความจริง” ว่ามนุษย์ควรปฏิบัติตัวอย่างไร Foucault (1980, อ้างถึงใน วรฉัตร วรวิรัตน์, 2563: 186-187) และแม้ผู้เชี่ยวชาญจะใช้ทฤษฎีความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิม (Traditional Ecological Knowledge) TEK ในการศึกษาในฐานะที่เป็นทฤษฎีภายใต้ร่มเงาของวรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ (ecocriticism) แต่ทั้งหมดทั้งมวลก็ไม่อาจพิจารณาได้ทั้งหมด แต่สิ่งหนึ่งที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้ก็คือ ทำให้ได้รู้ว่าชุดความจริง จากงานสารคดีชุดหนึ่งอาจประกอบด้วยชุดความจริง ในขณะเดียวกันก็มีชุดของอำนาจรวมอยู่ในนั้นด้วย และที่สำคัญ จากการศึกษาโดยใช้ทฤษฎีความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิม (Traditional Ecological Knowledge) TEK ทำให้ได้พบว่า ทุกสิ่งอย่างล้วนยึดโยงสัมพันธ์กัน ไม่เลือกกาลเวลาสถานที่ เป็นความสัมพันธ์ที่ไม่อาจตัดขาดจากกันได้ ดังคำพูดของ Jamie Sams (1994, อ้างถึงใน ธัญญา สังขพัฒน์านนท์, 2556: 60) ที่ว่า “เรามองทุกสิ่งทุกอย่างในฐานะสิ่งมีชีวิต สิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ต่างก็มี บทบาทเฉพาะในฐานะครูและสมาชิกในครอบครัวของเรา สรรพสิ่งบนโลกใบนี้ ไม่ว่าจะเป็นก้อนหิน ต้นไม้ สัตว์ ก้อนเมฆ ดวงตะวัน ดวงจันทร์ หรือมนุษย์ ต่างเป็นส่วนหนึ่งในความสัมพันธ์ของเรา”

สำหรับการศึกษาเรื่องนิเวศวิทยา (Ecology) หรือการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับบริบทแวดล้อม ทั้งที่เป็นสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิตในปัจจุบันนั้น ถือเป็นสิ่งที่ท้าทายสำหรับผู้สนใจศึกษา เพราะจะทำให้ผู้ศึกษาได้รับองค์ความรู้ ดั้งเดิมในอดีต ที่เป็นเสมือนภูมิปัญญาทางปัญญาของคนเก่าก่อน สามารถนำมาเปรียบเทียบกับภูมิปัญญาในปัจจุบัน และต่อยอด ไปสู่งานวิจัยทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ หรืองานวิจัยทางด้านวิทยาศาสตร์ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

สารคดีชุด “มหาวิทยาลัยไต้หวัน” ของ นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว ถือเป็นอีกพื้นที่ตัวอย่างหนึ่งของการศึกษาสังคม ผ่านตัวบทวรรณกรรม อันเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับบริบทแวดล้อม กล่าวได้ว่า ผลงานสารคดีวิถีชีวิต ในชุดดังกล่าว นอกจากจะเป็นการเปิดพื้นที่เพื่อการศึกษาในเรื่อง “นิเวศวิทยา” ในงานวรรณกรรมแล้ว ยังได้นำเสนอให้เห็นถึง องค์ความรู้หรือภูมิปัญญาดั้งเดิมที่สำคัญของสังคมไทยในแต่ละภูมิภาค ที่สั่งสม บ่มเพาะ และสืบทอดกันมาแต่อดีตจนถึง ปัจจุบัน จนถือได้ว่าเป็นมรดกทางภูมิปัญญาที่ควรสำหรับการเก็บรักษา เพื่อธำรงไว้ซึ่งภูมิปัญญาดั้งเดิมของชาติไทยเรา

บทสรุป

หากงานสารคดีเป็นงานเขียนประเภทหนึ่งที่มีนำเสนอความจริง หรือข้อเท็จจริงเป็นสำคัญ (non-fiction) จึงไม่ใช่ เรื่องแปลกที่งานสารคดีจะมีเรื่องของอำนาจแฝงอยู่ด้วย ผลงานสารคดีวิถีชีวิต ในชุดมหาวิทยาลัยไต้หวัน ซึ่งตีพิมพ์ในช่วง พ.ศ. 2553 เป็นต้นมา อันเป็นผลงานของ นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว ทั้ง 3 เล่ม คือ “ถึงอย่างไรก็อยู่กันมาได้” “รูกอหยหลัง” และเล่มสุดท้าย “ลมปรานของแผ่นดิน” เน้นอ่านว่างานสารคดี ทั้ง 3 เล่ม ต่างบอกเล่าเรื่องราวผ่านปลายปากกาของผู้เขียน คือ นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว นักเขียนสารคดี นักวิชาการ โดยผลการศึกษาพบว่า นิเวศวิทยากับภูมิปัญญาดั้งเดิมในสังคมไทยผ่านสารคดีชุด “มหาวิทยาลัย ไต้หวัน” ปรากฏ 2 ลักษณะ คือ 1) นิเวศวิทยากับการประกอบอาชีพ 2) นิเวศวิทยากับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ซึ่งนิเวศวิทยากับภูมิปัญญาดั้งเดิมในสังคมไทย ผ่านสารคดีชุด “มหาวิทยาลัยไต้หวัน” นั้น ได้สะท้อนให้เห็นถึงภาพความสัมพันธ์ระหว่าง คนกับธรรมชาติ อันเกิดจากการอาศัยองค์ความรู้ที่ได้รับการสั่งสม ถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ความรู้เชิงนิเวศ แบบดั้งเดิมจึงเป็นศูนย์กลางในการควบคุมกฎข้อบังคับและสร้างความสมดุลในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ อันจะช่วยรักษาระบบนิเวศให้มีความมั่นคงและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ขณะเดียวกันการศึกษาค้นคว้าความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิต กับบริบทแวดล้อม ทั้งที่เป็นสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิตในตัวบทวรรณกรรม ย่อมทำให้ทราบถึงบริบทของสังคม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ตลอดจนแนวทางในการดำเนินชีวิตภายใต้ยุคสมัยที่เปลี่ยนไป

เอกสารอ้างอิง

กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน. (2551). *สายธารแห่งนักคิดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองกับสื่อสารศึกษา*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.

ชลอ รอดลอย. (2551). *การเขียนสารคดี* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ณณีย์ ศรีสุข. (2564). นิเวศวิทยาวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ. *วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง*, 10(1), 187-202.

ธีรภาพ โลหิตกุล. (2544). *กว่าจะเป็นสารคดี* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: แพรว.

ัญญา สังขพันธานนท์. (2556). *วรรณคดีสี่เขียว กระบวนทัศน์และวาทกรรมธรรมชาติในวรรณคดีไทย*. กรุงเทพฯ: นาคร.

ัญญา สังขพันธานนท์. (2556). *ผู้หญิงยิ่งเรื่อ: สตรีนิยมเชิงนิเวศในวรรณคดีไทย*. กรุงเทพฯ: นาคร.

ัญญา สังขพันธานนท์. (2548). *การเขียนสารคดีภาคปฏิบัติ*. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

นิพัทธ์พร เฟื่องแก้ว. (2562). *จารึกของแผ่นดิน*. กรุงเทพฯ: ศยาม.

นิพัทธ์พร เฟื่องแก้ว. (2562). *นานาภาษาดาว*. กรุงเทพฯ: พิมพ์นิพนธ์.

นิพัทธ์พร เฟื่องแก้ว. (2562). *ปฏิวัติกัญชาสยาม 2562*. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.

นิพัทธ์พร เฟื่องแก้ว. (2562). *เรื่องเล่าและเรื่องอื่น ๆ*. กรุงเทพฯ: สวนเงินมีมา.

นิพัทธ์พร เฟื่องแก้ว. (2555). *ตามเหล่าซือไทยไปได้หัววัน: เรียนรู้ปัญญาธรรมชาติกับครูเดชา ศิริวัตร*. กรุงเทพฯ: ศยาม.

นิพัทธ์พร เฟื่องแก้ว. (2555). *บันทนายณมาร์ เตียงพลโต และหลวงพระบาง*. กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์.

นิพัทธ์พร เฟื่องแก้ว. (2555). *ปลายขอบฟ้าฉาน: บันทึกการต่อสู้ทางการเมืองและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในพม่า*.

กรุงเทพฯ: ศยาม.

นิพัทธ์พร เฟื่องแก้ว. (2555). *รักและบ้าไปเก็บยา*. กรุงเทพฯ: ตลาดา.

นิพัทธ์พร เฟื่องแก้ว. (2555). *เรื่องเล่าของพล้ง*. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.

นิพัทธ์พร เฟื่องแก้ว. (2554). *ลมปรายของแผ่นดิน*. กรุงเทพฯ: ศยาม.

นิพัทธ์พร เฟื่องแก้ว. (2553). *รูกออยหลัง*. กรุงเทพฯ: ศยาม.

นิพัทธ์พร เฟื่องแก้ว. (2553). *ถึงอย่างไร ก็อยู่กันมาได้*. กรุงเทพฯ: ศยาม.

นิพัทธ์พร เฟื่องแก้ว. (2552). *ไต่บ้านดูดาว*. กรุงเทพฯ: ศยาม.

นิพัทธ์พร เฟื่องแก้ว. (2550). *เล่าเรื่องเมืองเพชร*. กรุงเทพฯ: พิมพ์คำ.

เบญจวรรณ อภิษณาย. (2561). แนวคิดเรื่องตัวตนที่รู้จักและกระบวนการสร้างตัวตนของมิเชล ฟูโกต์. *วารสารวิชาการ*

มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า, 5(1), 13-14.

พรชัย จันทโสภ. (2555). นิพัทธ์พร เฟื่องแก้ว นักเขียนบทความดีเด่นปี 2551. สืบค้นเมื่อ วันที่ 13 เมษายน 2564,

จาก <https://www.happyreading.in.th/article/detail.php?id=1373>

มนัส สุวรรณ. (2539). *นิเวศวิทยาของมนุษย์* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

มาชาโนบุ ฟูกูโอกะ. (2557). *ปฏิวัติยุคสมัยด้วยฟางเส้นเดียว* (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกลด์คิมทอง.

ลภาพรรณ ศุภมันตรา. (2551). นิเวศวิทยากับศาสนา: จิตวิญญาณเชิงนิเวศในมุมมองต่างวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: สวนเงินมีมา.

วรฉัตร วริวรรณ. (2563). การสร้างความเป็นตัวตนของชาวนาอินทรี. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด*, 14(3), 54-63.

วีระศักดิ์ จันทรสังแสง. (2562). *วิชาสารคดี*. กรุงเทพฯ: สารคดี.

สุรเดช โชติอุดมพันธุ์. (2548). สัจนิยมมหัศจรรย์ในวรรณกรรมไทยกับวาทกรรมแห่งความเป็นอื่น. *วารสารอักษรศาสตร์*, 34(2), 74-106.

อนันตศักดิ์ พลแก้วเศษ และภาวณี ทองแขง (2560) วิเคราะห์วรรณศิลป์ในเพลงกล่อมเด็กของคนไท ตำบลทองแขง

อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด*, 11(2), 25-34.